

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL:
în România un an . . . . . 10 lei
„ „ „ sease luni . . . . . 6 „
în toate țările uniunii postale un an 12 „
„ „ „ „ sease luni 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR:

C. RADULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR:

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/2 pagină: 10 lei.

No. 12.

DUMINICĂ 28 Iunie 1909

Vol. 6.

SUMARUL

NOUȚĂȚI:

Românii transilvăneni și vizita Arhiducelui Franz Ferdinand. — *Revista revistelor.*

CHESTIUNI ACTUALE:

CARAGIALE. *Un nou teatru.*

CRONICA PEDAGOGICĂ:

Z. BĂDEANU. *Sfârșitul anului școlar.*

CRITICA LITERARĂ:

VERAX. *Arta nervului gras după d. H. Sanielevici.*

ȘTIINȚE:

I. F. BURICESCU. *O clasificare a științelor a lui Ion Ghica.*

LITERATURĂ:

M. GORKI. *Hanul și fiul său.*

ANATOLE FRANCE. *Din însemnările lui Pierre Nozière.*

NOUȚĂȚI

Românii transilvăneni și vizita Arhiducelui Franz-Ferdinand.

Merită să fie semnalate diferitele apeluri pe care Românii din Transilvania, precum și aceia originari din Transilvania, dar cari locuiesc în țară, le fac cu ocazia vizitei Arhiducelui Franz-Ferdinand la Sinaia. Aceste apeluri îndeamnă publicul să facă o primire călduroasă Arhiducelui:

„Aceluia, pe care-l socotim că va fi odată binefăcător al tuturor popoarelor din monarhia vecină și al Românilor în deosebi“.

Negreșit nu avem intențiunea de a slăbi efectul ce l'ar putea avea aceste apeluri, în ce privește primirea călduroasă, care de fapt trebuie făcută înaltului Oaspe, dar suntem de parte de a crede orbește în proorocirea politică de mai sus. Tradițiunea Casei de Habsburg, față de popoarele care i-au

fost totdeauna devotate, se potrivește mai curând cu manualul politic a lui Machiavelli decât cu aspirațiunile celor buni de suflet și îndelung răbdători.

* * *

Revista revistelor.

În *Vieța Nouă*, 15 Iunie, un articol de polemică a d-lui O. Densușianu: *Ce nu se înțelege la Academie și de alții*. D. Densușianu deși nu se împacă întru toate cu cele afirmate de d. Duiliu Zamfirescu în mult discutatul său discurs de recepțiune, îl aprobă însă ca tendință.

«Eră desigur un curaj rar la noi să vii în plină Academie și să vorbești de «aberațiunea tuturor sentimentelor estetice», de «mediocritatea revoltătoare» pe care ne-au adus-o câțiva scriitori și pe care a patronat-o chiar Academia. Nu erau mulți care să aprobe acest curaj literar al d-lui Zamfirescu, dar nu va trece mult până să fie judecat după dreapta lui măsură. Și după ce d. Zamfirescu a vorbit de lipsa de inspirație, de cuvintele brutale și neestetice, de «glia, boulenii, nănașa și Lac Chiorul» ai d-lui Goga, după ce a amintit celor tineri că «secolul al XIX-lea românesc este, întreg, creațiunea acestei aristocrații, de naștere sau de talent» de care s'au îndepărtat atâția scriitori de azi, după ce s'a ridicat cum se cuveniă împotriva tiraniei literare și, printr'o transparentă aluziune la felul cum se împart recompensele la Academie, a condamnat această tiranie care răsplătește platitudinea «cu onoruri și cu bani» — a venit rândul d-lui Maiorescu să răspundă la neliștitorul discurs.

«Ascultând și cetind acum acest răspuns am rămas cu părerea de rău că d. Maiorescu ne-a dat prea multă psihologie în paguba logiceii.

«Partea psihologică poate fi ușor înțeleasă de oricine își aduce aminte că acum câțiva ani d. Maiorescu a făcut raportul la Academie pentru premiarea poeziilor d-lui Goga. În fața unui adversar al poporanismului, d. Maiorescu se simțea obligat să apere ce lăudase mai înainte. Dar, lucru curios, asupra acestui punct d. Maiorescu nu insistă prea mult și la observațiunile d-lui Zamfirescu, puțin măgulitoare pentru valoarea literară a d-lui Goga, răspunsul d-lui Maiorescu este că lasă la o parte «deslușirea acestei deosebiri, fiindcă Academia și-a arătat acum trei ani părerea despre primele poezii ale d-lui Goga, acordându-le unul din premiile ei mai însemnate» (pag. 54). Deci pentru că Academia a premiat pe d. Goga, poeziile d-sale nu mai pot fi puse în discuțiune... Concluziunea nu se va părea multora convingătoare și aceștia poate au dreptul să se întrebe dacă meritele d-lui Goga nu trebuie discutate tocmai pentru că d-sa a fost premiat de Academie».

În acelaș număr al revistei, d. I. Bentoiu dă un rezumat al unei conferinți ținută de dânsul la 14 Aprilie asupra *prozei noastre contimporane*. D. Bentoiu analizează stilul scriitorilor poporanști C. Sandu-Aldea, M. Sadoveanu și Em. Gârleanu. Concluziunea este: «Cei trei scriitori se mai aseamănă prin uniformitatea, monotonia stilului. Oricare ar fi subiectul, oricare ar fi simțirea ce vor să redea, stilul e acelaș. Limba literară n'a avut nimic de câștigat dela dânsii. Eleganța, fineța, pulința de a prinde nuanțele nu se impacă deloc cu concepția despre artă a naționaliștilor noștri».

Semănătorul, se pare că a terminat însfârșit lunga sa «Călătorie pe rotile» la frații instrăinați... Numărul dela 21 Iunie respiră numai soare și poezie. Articolele d-lui Aurel C. Popovici nu se continuă.

Arhiva din Iași, pe Mai, cuprinde începutul unui documentat articol al d-lui Ilie Ghibănescu: *Sociologie și Psihologie*. — Vl. Mironescu continuă *Notele de călătorie făcute prin Bucovina*.

Revista generală a învățământului, Iunie. D. G. Bogdan-Duică face o amănunțită analiză a scrierii pedagogului german O. Messmer, *Zur Psychologie des Lesens bei Kindern und Erwachsenen*. După d. Duică scrierea l i Messmer vine în sprijinul ideilor cari l'au călăuzit pe dânsul în broșura „*Părerii despre abecedar*“. Așteptăm sfârșitul articolului pentru a face o apreciere. Dr. Ecaterina Livovski recomandă *inspecțiunile oculistice* în școli. Enache Ionescu arată modul cum se face examenul de capacitate în Lipsca. Otilia Vlaicu propune mijloace de îndreptare la *destrăbălarea copiilor*: «Oridecâteori se va întâlni un copil stricat, se va cercetă din ce cauză copilul are înclinări rele, și dacă se va dovedi, că aceste apucături ale copilului sunt datorite neglijenței sau viciului părinților, copilul va putea fi scos de sub influența lor, și din focarul contaminat al familiei, și plasat într'o familie onestă — de preferință la țară — sau într'un azil, iar părinții vor fi obligați a-i plăti pensiunea, iar când vor fi absolut săraci, se va face apel la o societate de binefacere».

În **Revista asociației învățătorilor și învățătoarelor**, Mai, d. Petre Popescu, profesor la școala normală din Buzău, propune următoarea directivă pentru activitatea corpului didactic în viitor: «Evoluția noastră e legată de evoluția latinilor din apus. Acelaș viitor strălucit ne așteaptă pe noi, ca și pe ei. Trebuie să încetăm dar, în ziare, pe stradă, în familie, în școală, în biserică, în parlament, să încetăm de a ne mai scobori și micșorăm neamul. Acest popor n'are nevoie de *pesimism* și de *indoială*, el trebuie asigurat, că viitorul e al lui; căci el îl merită prin bogăția sufletului său, prin însușirile cu care e înzestrat. E o crimă națională ceea ce s'a făcut și ceea ce se face cu educația acestui popor. Corpul didactic al nostru față cu aceste fapte de evoluție de rase are o mare îndatorire, după cum s'a arătat: el trebuie să țină întreagă și neștirbită legătura noastră cu lumea latină, aceasta fiind una din condițiunile de existență ale neamului».

Corpul didactic dar, trebuie să urmărească acest ideal în cultura tinerilor generațiuni, trebuie să le instruiască în datoria lor de a strânge cât mai mult legăturile cu latinii din apus».

— Într'un articol, intitulat: *învățătorii și politica*, d. D. V. Ţoni, îndeamnă pe învățători să se ferească de a se înscrie în cluburile politice. «Și ca să vă închei aceste câteva rânduri spun: învățătorii să se ferească de a se înscrie în cluburile politice. Pe calea aceasta necinstită, câți-va numai — și nu dintre cei mai de valoare — își vor câștiga o situație mai bună; iar dacă e ca întreg corpul învățătoresc să-și îmbunătățească soarta, atunci să se solidarizeze, să caute a forma un singur corp cu un singur suflet și atunci vor cuceri rând

pe rând toate drepturile, ce li se cuvin pentru munca lor de ridicare a țării».

Cultura română, Iași, pe Aprilie, Mai, Iunie. Mihail Eninescu este comemorat de I. Petrovici în cuvinte însuflețite: «Pentru Români, serviciile aduse de Eminescu sunt incomparabile, însemnătatea lui cu totul extraordinară. Lui îi datorăm în măsura în care nu mai datorim nimănuia două lucruri cari ne privesc așa de aproape: întinderea hotarelor limbii și a granițelor fericirii noastre. Până la el, limba românească își implântase flamura ei modestă pe ținuturi înguste și de o însemnătate potrivită. Abia eră organul dorurilor vagi și neanalizate, a exploziunilor de suprafață, a eleganțelor ușoare de salon. Eminescu a fost eroul care, luptând cu greutatea ce nu putuse nimeni să le biruiască, avântându-se prin ape fără vaduri, prin locuri fără de poteci

„Așezând genunchi și mâna când p'un colț când p'un alt colț“.

A isbutit să se scoboare — cu flamura limbii noastre — în fundurile adânci și întunecate ale simțirii, și să se ridice pe înălțimile sublime ale întrezăririlor filozofice. De acum înainte, grație lui, putem porni și noi înspre acele regiuni îndepărtate fără a cere protecție străină, ci numai la adăpostul dulce al pavilionului limbii românești».

Luceafărul, 1 Iulie, este consacrat aproape în întregime comemorării lui M. Eminescu. Se reproduc articole de T. Maiorescu, I. L. Caragiale, A. Vlahtuță, I. Slavici, etc. I. Borcia publică discursul ocazional ținut la școala civilă de fete în Sibiu și în care arată meritele lui Eminescu din punct de vedere pedagogic.

VERAX.

* * *

În **Literarisches Zentralblatt** din Leipzig No. 25 din 19 Iunie, cunoscutul orientalist Brockelmann publică o recenzie foarte puțin măgulitoare a vol. II-lea din cartea *D-lui N. Iorga: Geschichte des osmanischen Reiches*.

Autorul recenziei, după ce recunoaște D-lui Iorga meritul de a fi grupat și expus bine materia precum și de a fi cercetat numeroase izvoare, continuă: «Dar cu aceasta nu e împlinită încă datoria unui istoric al Osmanilor. Cu drept cuvânt, s'ar indigna Iorga dacă cineva s'ar apuca să scrie istoria neamului său fără să cunoască limba și literatura română, precum și alcătuirea și doctrina bisericii ortodoxe. Trebuia să știe că anticul Leunclavius și puțin sigurul Hammer nu i puteau da în chip suficient aceste cunoștinți în privința Osmanilor. Apoi, este absolut inadmisibil astăzi, ca să scrii istoria Egiptului și chiar a Persiei, numai după izvoare italienești. Cât e de străin Iorga de natura intimă a poporului pe care-l descrie, o dovedesc cele două păreri ale sale, cu totul contrazicătoare asupra valorii etice a Islamului (P. 235,17 și 425,10)». După ce arată că d-l Iorga, confundă sultanii, — pe Soliman I îl numește al II-lea — și, că nu cunoaște bine nici măcar una din chestiunile cele mai însemnate din trecutul islamului, chestiunea califatului, Brockelmann ironizează pretenția D-lui Iorga ca opera sa istorică să fie judecată, nu cu criteriile unei științe speciale ci «dintr'un punct de vedere oarecum filosofic», căci «azi nu se poate înțelege o filosofie care nu se bazază pe cunoașterea faptelor», spune cu dreptate recenzentul.

Am raportat aceste aprecieri asupra cărții d-lui Iorga, aprecieri făcute de un specialist într'una din cele mai serioase reviste germane, nu din patima de a lovi în persoana d-lui Iorga ci din datoria ce avem de a preveni pe cititorii noștri să nu se lase a fi înșelați de cuvintele de laudă pe care și le face singur directorul *Neamului românesc*. Reputația de savant pe care și-o decerne singur d. Iorga trebuie înțeleasă ca o armă politică, bine aleasă, dar nu ca o răsplătă bine meritată. Tot ce a scris d. Iorga va trebui să fie din nou refăcut de alții.

* * *

CHESTIUNI ACTUALE

UN NOU TEATRU

Un nou teatru românesc se deschide la toamnă în București sub direcția d-lui A. Davila... Eră și vreme — fiindcă teatrul Statului, așa cum a fost de pe vremuri organizat, putea fi orice, numai teatru serios, nu. De ce?... Noă, care ne cunoaștem lumea și Statul, nu ne va fi tocmai greu de răspuns. Să vedem.

Intr'un moment, câțiva boeri — unii, agiamii, picăți proaspeți dela Paris; alții răscopți prapit sub fierbințele zonei orientale — au crezut că a iubi culisele și cabinele cabotinelor însemnează a pricepe arta teatrală. Și ce le-a trăsnet prin cap? Să organizeze teatrul românesc așa ca să-și facă și din el, ca din multe alte instituțiuni publice, o jucărie. Dar jucăria boerească trebuie ținută cu chelțuială. De unde mijloacele? Eră nevoie de un bun Mecenat naiv, care să ajute fără multă socoteală întreținerea inocentei distrațiuni boerești. L-au găsit îndată gata cu punga larg deschisă — îl cunoșteau de mult: Statul.

Pretextul eră ușor de născocit: înflorirea artei naționale, progresul literaturii, interesul culturii naționale — *videndo castigat mores!* șcl... *La Comédie française*, ca la frații noștri de pe malurile Seinei — nici mai mult, nici mai puțin. Cum am zice, aplă pe românește, să plătească statul mândrele boerilor cu banii prostimii.

Astfel, într'o noapte, la un pahar de șampanie, au așternut câteva articole de lege — un monument de nepricepere, de zevzecie tinerească și de copilărie senilă; a doua zi, s'a înscris în bugetul Statului subvenția; iar a treia zi, boerii au pus mâna pe jucăria dorită. Până seara, cu o adunătură de mediocrități și de nulități, care întâmplător s'au aflat la îndemână în București, au și constituit așa numita «Societate dramatică națională», înzestrându-o cu monopolul singurului teatru pe atunci.

Ani după ani, s'au jucat cu această instituție cum se joacă toți copiii și copilăriții cu o jucărie de dar; iar când, rar, un om cu pricepere sigură a lucrului a venit; din întâmplare, să pună capăt desordinii și să facă treabă cinstită în acel așezământ public, întreținut cu atâtea sacrificii din punga Statului, au făcut ce-au făcut și l-au silit, prin mijloacele boerești știute, să plece de-acolo și să le dea'napoi jucăria favorită, a cărei creațiune și existență n'aveau alt cuvânt decât mulțumirea dumnealor.

Dacă dumnealor n'ar fi fost așa de ingenioși să născocască protecția și monopolul Statului asupra artei dramatice, și, neputând rezista patimii lor de culise, ar fi trebuit cu mijloacele proprii să-și plătească tabieturile, multe moșii ar fi fost înghițite sub trapele scenei naționale!... Să se facă numai socoteală cât au înghițit acele trape fără fund din bugetul statului de aproape patruzeci de ani... Cu mai puțin, puteai clădi încă două mitropolii.

Dar de ce să mai facem acuma astfel de socoteli?... Și-au făcut boerii cheful dumnealor?... Da!... Ei? nu e asta destul pentru arta națională, pentru literatura și

cultura națională?... pentru onoarea Statului național?

S'au perindat la conducerea teatrului, afară de rare excepțiuni mai mult sau mai puțin onorabile, feldefel de boeri, unii mai nepricepuți și, prin urmare, mai îngâmfați decât alții: vanitoși de titluri; pasionați bolnavi de atmosfera râncedă a cabinelor; sinceri iubitori de artă, lipsiți, din nenorocire, de cel mai elementar instinct artistic; maniaci obsedați de o închipuită vocațiune; ba, chiar amatori de încă un mic câștig material, (nu strică!) facil orcând într'o afacere unde nu-ți vîri vreun alt capital propriu decât obrazul... Feldefel de motive au îndemnat pe unii și pe alții să dorească a pune mâna pe teatrul național... Și, la noi, dacă i-a trăsnet unui boer prin cap să pună mâna pe ceva și știe pândi cu răbdare prilejul, apoi, la sigur, acel ceva n'are să scape de boer; e tot ca pe vremuri — când îi punea unei fete din mahala gândul un fecior de boer, apoi, mai de milă, mai de silă, trebuia odată ș'odată să cadă fata în ghiarele coconului, că aminteri, dacă nu-și făcea cheful, se prăpădea ciliibil.

În tot timpul cât și-au făcut mândrele atâția boeri cu teatrul național, trebuia să se 'ntâmple acestei instituțiuni o nenorocire și mai mare, urmare fatală a sistemii de conducere. Conduși de oameni îngâmfați și nepricepuți la meserie, actorii, actrițele, impiegații mari și mici, și-au făcut și dâșii, care cum a putut, mândrele — și, firește, ei s'au supărat cei dintâi când, din întâmplare, un om cu pricepere a venit să pună ordine în teatru. Intriga, lingușirea, favorurile mai mult sau mai puțin secrete, șcl. au dat, azi unora, mâne altora, putere nemărginită asupra mersului afacerii: repertoriu, distribuție de roluri, punere 'n scenă — toate potrivite după scopuri, interese și ambiții personale. Pentru punerea 'n scenă a unor secături și unor insanități, s'au cheltuit sume nebunești; iar piese bune s'au montat în bătaie de joc pe cârpeală. Pe de altă parte, talente reale au mucezit în umbră până la bătrânețe, ținând coada rochiei sau paltonul unor mediocrități patente, care au degradat încet-încet gustul publicului.

Dar se putea ajunge la alt rezultat cu astfel de organizare? Inchipue-și oricine.

Conduci numai așa de chef o instituție care e și o afacere, fără să te atingă câtuș de puțin isbânda ei, fie morală, fie materială — nici o răspundere și nici o pagubă; ai la spate Statul, care te crede pe cuvânt că «publicul din clasele culte se desinteresează de arta românească, iar publicul cel mare este încă prea incult ca să se intereseze de ea»; pe urmă bunul Stat, cu cât ești mai nepriceput și mai becisnic, cu atât îți sporrește mijloacele ca să umpli golul pricinuit de nevrednicia ta; ai, prin urmare, nu numai voe nemărginită, dar încă și premiu de 'ncurajare ca să-ți bați joc de acea instituție... Ei? cu sistema asta, la ce alt rezultat poți ajunge?

Afară de asta, nu trebuie să ne tot închipuim că Statul este o ficțiune. În orice moment, el este o realitate în carne și în oase: sunt domniii miniștri, deputați, senatori, demnitari superiori și inferiori, partizani politici mai mult or mai puțin influenți... și toți sunt oameni ca toți oamenii; nu le putem pretinde, când iau cârma Statului în mâinile dumnealor, să se scuture ca

prin farmec de pornirile, patimile, toanele și toate apucăturile cu care li s'a plămădit ființa dela naștere, și care li s'au înăsprit din ce în ce mai tare în lupta politică... doar pentru satisfacerea acestora au luptat cei mai mulți s'ajungă sus!

Impotriva acelor porniri și apucături, firește nu ar putea lupta interesul special al bieteii instituțiuni considerate ca un accesoriu de lux al Statului, iar nu ca o necesitate de educațiune a publicului... Teatrul național? Dar ce 'nsemnează asta pe lângă plăcerea ce trebuie s'o facem unui partizan care ne strânge de gât, unui amic care ne iubește, unei rude pe care o iubim?... Dacă va fi cât-va timp condus și de amicul nostru, ce are să peardă teatrul, care a fost condus atâta timp de amicii altora?... Și mai la urmă, lucrul ce nu trebuie stricat în țara românească nu e teatrul — e hafîrul.

Sunt, ce e drept, în lumea civilizată, teatre de curte seniorială; dar acelea nu atârnă nici de ministere, nici de parlamente, nici de fluctuațiile electorale. Sunt adevărate teatre particulare, întreținute, pentru a da mai efort acces publicului mare, cu mijloacele curții serenissime — ca și grădinile splendide cu minunate jocuri de ape, ca și mărețele muzee și colecțiuni științifice și artistice, înavuțite veac după veac, cu jertfe însemnate de bani particulari, cu răbdare și cu luminat devotament pentru artă și știință. Acele teatre se țin, nu pentru caprițiul câtorva politicastri, ci pentru păstrarea unei nobile tradițiuni de cultură națională.

Dar un teatru a cărui conducere să atârne de interpelarea fantazistă a unui deputat, de nazurile sau nevoile politice ale unui ministru, de tirania biurocratică a unui departament administrativ, de toanele unui senator!... un teatru al cărui buget să-l desbată câțiva partizani!... un teatru al cărui repertoriu, distribuție de roluri, punere în scenă, să le hotărască fluctuațiile electorale din trei în trei ani!... Așa teatru, firește, trebuie să fie al domnilor care pun mâna pe el din trei în trei ani — nu poate fi și al artei și al publicului. Și publicului bucureștean îi trebuiește astăzi și lui un teatru românesc — și poate că-i trebuiește chiar mai multe.

Mai deunăzi, într'o revistă mai mult zaharisită decât dulce, am citit, negru pe alb, că:

«Un om bun și blând, căruia nu-i lipsește nici energia, ceea ce poate merge cu bunătatea și blândețea «fără să se supere, și care om aveă și are intențiuni «foarte bune, este un om căruia nimica nu-i mai lipsește ca să dirijeze perfect teatrul național».

Am citit aceste magistrale propozițiuni cu multă plăcere, dar fără mirare; fără mirare, fiindcă, de mult tot citind românește, (altă limbă nu cunosc), mi s'a tocit aproape de tot facultatea mirării; cu multă plăcere, fiindcă ele mi-au deslegat vechea grea problemă a competenței și a talentului în artă. Și ce ușor eră! și mie nu-mi da pân cap!

Intrebare. — Ce va zică un om competent și talentat în artă?

Răspuns. — Un om bun și blând.

I. — Afară de bunătate și de blândețe, altceva nu-i mai trebuie ca să fie competent și talentat în artă?

R. — Ii mai trebuie să fie energetic.

I. — De ce?

R. — Fiindcă energia poate merge cu bunătatea și blândețea fără să se supere.

I. — Și afară de energia care poate merge cu bunătatea și cu blândețea fără să se supere, (fiindcă, probabil, are și ea un caracter bun și blând) îi mai trebuie omului nostru ceva ca să fie competent și talentat în artă?

R. — Da; îi mai trebuie să fi avut și să aibă cele mai bune intențiuni.

I. — Și, după cele mai bune intențiuni, nu-i mai lipsește omului nostru nimica pentru a fi un om competent și talentat în artă?

R. — Nimica.

I. — Pe onoarea dumatăle?

R. — Pe onoarea mea!

Ei! dacă zice omul pe onoarea lui, apoi n'avem ce face; trebuie să-l credem. Și așa dar, avem o excelentă rețetă...

Luăm: bunătate, blândețe, energie, nesupărate între ele, și cele mai bune intențiuni, *quantum satis*; le amestecăm bine și obținem, *lege artis*: competență și talent...

Și... uite, așa s'a făcut la noi, de o jumătate de veac, artă cu competență și cu talent, și s'a judecat despre artă tot cu talent și competență — și, zău! nu prea văd de ce n'ar merge lucrurile tot așa de frumos încă un veac și jumătate.

Amicul nostru d-l A. Davila, care ia la toamnă conducerea unui nou teatru românesc, liber de sacra protecție oficială, suntem deplin convinși că se pune la treabă nu numai «cu bunătate, cu blândețe, energie și cele mai bune intențiuni» — ci și cu deplină competență și cu netăgăduit talent. Avem deci încrederea că întreprinderea acestui eminent cunoscător al artei va aveă un succes strălucit, ne mai pomenit de mult în țara noastră, și astfel va însemna renașterea adevăratului teatru național.

Atât mai bine, și pentru artă și pentru public.

CARAGIALE.

CRONICA PEDAGOGICA

SFÂRȘITUL ANULUI ȘCOLAR

În goana după inovațiuni, școala noastră a suferit multe transformări și înlocuiri, cari de multe ori nu aduceau nimic folositor, ba stricau ceea ce eră uneori bun. Așa, de pildă, pe vremea când liceul aveă vechia organizație, zisă clasică, examenele atât de istovitoare, la cari erau supuși elevii, se sfârșeau prin serbarea de Sf. Petru cu ocazia căreia se împărțeau premii și cărți elevilor sârguincioși. Cu noua organizație dată liceului se desființase și această serbare care eră socotită nepedagogică, pentru motivul că emulația nu trebuie să se facă în vederea unor recompense. Odată cu încheierea examenelor, iar după desființarea acestora, odată cu darea notelor pe ultimul bimestru, viața școlară înceta, fără ca profesorii să mai vie în niciun fel de contact cu elevii lor, întocmai ca niște oameni cari dau

mulțumită cerului că au scăpat unii de alții și nu simt de loc nevoia de a se revedea la despărțire. Era acesta un fapt, care punea în evidență toată psihologia elevilor și profesorilor, un fapt, care singur luat, putea să arate unui bun observator, că în școală se învață poate ceva — și aceasta se putea constata după numărul mai mare sau mai mic al intervențiilor și al corigențelor sau repetențelor — dar nu se făcea educație, nu eră inimă, nu eră simpatie reciprocă, acea simpatie, care trebuie să fie la temelie oricărui învățământ adevărat.

După puțin timp dela această inovație s'a văzut însă că lucrurile nu merg bine și s'a revenit la înființarea serbării de sfârșit de an. Caracterul ce i s'a dat acum a fost deosebit. Premianți nu mai existau dela schimbarea organizației și nu mai există, nici în noul sistem de serbare. Desființarea aceasta a premiilor pentru învățatură este în legătură cu noua concepție pe care conducătorii căutau să o impună școlii. Dela rege până la cel mai neînsemnat răsfoitor de reviste pedagogice, erijat în mare pedagog, toți recunoșteau și susțineau că școala noastră s'a ocupat până acum numai de dezvoltarea inteligenței și a nesocotit tocmai partea fundamentală a învățământului: formarea de caractere. De aici a urmat starea morbidă periculoasă a societății noastre, în care oamenii cei mai răi ajung pe treptele superioare, iar cei buni sunt sacrificați. Formați caractere, s'a strigat mereu și pe toate tonurile, lăsați la o parte toată învățătura de până acuma, sau dați-o numai pe aceia care tind spre scopul adevărat al școlii.

Să nu se creadă că de aici a urmat o transformare radicală a învățământului nostru. Nu! Programele nu s'au simplificat, ci din contra au luat o dezvoltare cantitativă, care ar cere umeri de titan spre a fi suportate. Metodele și manualele, nici ele nu s'au modificat prea mult, în practică, deși în teorie suntem destul de înaintați. S'au încercat însă lustruiri aparente, cum este aceasta de care voim să vorbim.

Nu se mai dau premii elevilor, cari învață bine; învățătura nu mai are niciun preț pentru pedagogii noi, elevii cari sunt sărăcuțicioși nu mai merită nicio încurajare. Avem o cultură destul de înaintată; avem oameni foarte mulți, cari studiază și încurajează mersul mai departe al științei și literaturii românești; avem o atmosferă destul de prielnică oricărui avânt în aceste ramuri. Ce ne mai trebuie acum? Caractere! Pe acestea și numai pe acestea să le încurajăm, sacrificând și disprețuind chiar, pe acei netrebniți, cari vin la școală ca să învețe. Soluția e ușoară. De caracter sunt acei elevi, cari sunt sau se fac iubiți de camarazii lor. Că sunt leneși, că sunt necuviincioși, că sunt dezordonați, ce importă! Profesorul nu poate cunoaște adevăratul lor suflet, care se manifestează în adevărata lui lumină numai față de semenii lui. Profesorul nu poate să aprecieze. Elevii leneși și fără nici o educație din familie, cari formează majoritatea claselor liceelor noastre, ei singuri sunt chemați să aprecieze adevăratele caractere. De aceea pe ei îi vei pune să facă alegerea premianților de caracter. Viața noastră politică, atât de meschină și distrugătoare a orice avânt și a orice urmă

de caracter, se introduce în felul acesta pe furiș și în altarul educației. Alegeri! Electori, cari fac propagandă pentru cutare candidat, campanii insulte și minciuni referitoare la candidatul advers; împărțirea elevilor în partide mari și dizidențe, cumpărări de voturi—nu cu hârtii, de o sută sau o mie, ci cu bomboane, sau pistil dela moș Costache — atâtea și atâtea frumuseți ale vieții noastre politice introduse dintr'o dată în viața școlară. Cetățeanul român se deprinde încă de mic la exercitarea drepturilor lui constituționale, cu coloratura specific românească.

După votare, după obținerea majorității absolute etc. candidatul ales devine dintr'odată cel mai bun caracter și capătă prin serbarea de fine de an, diploma, care adeverește că el e cel mai bun camarad.

Nu, zău! e ridicol acest sistem, care nu e decât un răsunset depărtat al spiritului *tovarășilor* — camarazi și tovarăși, tot cam acolo vine — socialiști de odinioară.

Afară de această inovație nefericită, serbarea, care încheie anul, cu tot soiul de producțiuni muzicale și artistice ale elevilor, are rostul ei, și o organizație serioasă ar putea aduce mult bine.

* * *

Iată și examenele de absolvirea clasei IV și a VIII liceale, numite încă și examene de capacitate, sau de maturitate. Nu avem să ne ocupăm aici în întregime de felul cum sunt organizate aceste examene. Ținem să relevăm numai un fapt, care dă loc la multe constatări și discuțiuni.

Intre altele se cere la aceste examene ca elevul să știe, în fața comisiei, o dizertație orală despre o chestiune ce i s'a dat spre alegere, cu două ore înainte. Până acum se da voie elevului să consulte cărți, din cari să-și culegă date pe cari apoi să le sintetizeze singure.

Se aducea ca justificare a acestui fel de procedare faptul că, la aceste examene nu e vorba să se constate cantitatea de cunoștinți asimilate, ci să se vadă mai mult dezvoltarea judecății elevului și felul lui de exprimare.

Și atunci, în practică, lucrurile se petreceau cam astfel: elevii veneau cu toate cărțile ce le mai rămăseseră nevându-te, și cu ce-și mai puteau procura dela rude și prieteni — unii de pildă cu broșuri din biblioteca Minerva, cea de 15 bani, sau altele de acest soi, alții veneau chiar cu geamantane sau cufere, pline de exemplarele cele mai disparate.

Profesorul prezintă lista de subiecte și elevul stă și răscolea cu neliniște cărțile să vadă dacă are ceva care să se potrivească cu ceace i se cerea. După multă răsândeaală alegea în fine și începea să copieze de colea un crâmpei, de dincolo altui, le lipia cum putea — aproape totdeauna prost — le citea de câteva ori și apoi venea și spunea papagalicește, dacă nu se încurcă, litera cărților. Evident, intenția legiuitorului fusese bună. El nu s'a gândit însă și n'a putut prevedea așa rezultate dezastruoase, cari trebuiesc puse în bună parte, pe seama felului cum se învață în școala noastră.

Față de aceasta, mulți profesori au cerut Ministerului să nu se mai acorde cărți elevilor. Și cererea este destul de întemeiată. În primul rând subiectele, cari tre-

buiesc date elevilor, s'ar cuveni să fie de așa natură încât detaliile pentru cari ar avea nevoie de o reîmprospătare să nu fie necesare; ele trebuiesc așa alese încât să facă apel numai la cunoștințele generale, absolut indispensabile unui om, ce a trecut prin liceu și cari au fost așa organizate încât nu pot să mai dispară din minte. Dacă de pildă ai să ceri unui absolvent de liceu să discute despre poezia lui Alexandri și rolul lui în literatura noastră, el trebuie neapărat să aibă un stoc de cunoștințe pe care să le dea pe față în mod aproape spontan, iar nu să-ți spună: Stai să caut în carte! Și tot așa cu multe alte chestiuni. La oparte deci cărțile! Ele nu fac decât să încurajeze papagalismul și lipsa de gândire proprie. Ba nu! ele sunt necesare, însă în alte împrejurări și cu totul alte condițiuni.

Se pare că și autoritatea școlară s'a convins de adevărul acestor afirmațiuni. În regulamentul nou, publicat în Monitorul oficial din 1908, nepomenindu-se nimic despre permisiunea de a consulta elevii cărți, se pare că se interzice aceasta. În regulamentul publicat ulterior în broșură se dă însă din nou voie; așa că comisiunile examinatoare au fost foarte încurcate în privința modului cum trebuie să procedeze.

Unele comisiuni din București, după cum am aflat, n'au permis, altele au permis consultarea cărților.

Desigur la cele ce au permis aceasta, lucrurile s'au petrecut ca și mai înainte. La celelalte protestările elevilor au fost foarte vii. Unii au dus indignarea până acolo încât au găsit mijlocul să consulte pe ascuns cărți și să ia din ele lucruri pe cari apoi nu puteau să le justifice de unde le au, ba chiar nu puteau să le spună decât după plan, care se transformase în foiță.

Dacă așa stau lucrurile, apoi o constatare dureroasă se impune în primul rând—constatarea că învățământul nostru încurajează aproape numai asimilarea pasivă și aproape de loc reflexia personală și că e încă foarte mult de lucrat până a se ajunge la o reală îmbunătățire a programelor și metodelor. Și în al doilea rând, e de neapărată trebuință să se înlătore consultarea cărților, pentruca profesorii să cunoască pe ele și așa cum sunt ei, iar nu să ia de multe ori părerile vreunui autor, pe care ei poate nu-l cunosc, drept păreri personale ale elevilor.

Z. BĂDEANU.

BIBLIOGRAFIE.

- L. Tolstoi*. Știința și religia. Biblioteca Lumei, 75 Bani.
Riria. Elvira, tragedie în cinci acte. București. Prețul 2 lei.
Riria. Chiajna și Ioan Vodă cel cumplit (tragedie). Iași. Prețul lei 1,35.
L. Andreev Răsul roșu (trad. de Dușcian) București. Librăria nouă. Prețul 75 bani.
Alexandru Vântul Poesii Rucurești 1908. Prețul lei 2.50.
G. Coriolan, Petru Rareș înainte de urcarea sa pe tron și Petru Pribeagul. Buc. 1909.
M. Eminescu Omagiu, Galați 1909.
Figuri contemporane din România, director Th. Cornel Buc. 1909.

CRITICA LITERARA

ARTA NERVULUI GRAS DUPĂ d. H. SANIELEVICI

Se pare că suntem pe cale de a pierde un bun critic literar pentru a dobândi în schimb un contestabil teoretician în ale psihologiei. D. H. Sanielevici, bine cunoscut cititorilor noștri prin criticile sale literare publicate în anii din urmă,—critice pline de gust și de înțelegere estetică,—este pe punctul de a abandona gustul și înțelegerea de până acum pentru a îmbrățișa o teorie psihologică foarte contestabilă, în care dânsul crede a fi găsit piatra filosofală a veacului. Această teorie ne este prezentată în numărul de pe Mai al *Vieții Românești*, în mijlocul unui articol care poartă titlul: *Clasificări literare; Epopea este o creațiune a rasei germanice*.

D. Sanielevici este un ultramaterialist. Materialismul său întrece chiar pe acel al socialiștilor din școala lui Marx și Engels, fiindcă dânsul face abstracțiuni de ori și ce condițiune a conștiinței omenești. D. Sanielevici, când vrea să explice cauza ultimă a operilor sufletești, clădește direct pe funcțiunea de nutrițiune a sistemului nervos, pe când ceilalți socialiști, cari pun la baza explicărilor lor tehnica producțiunii economice, admit implicit și oarecari funcțiuni de ordine mai înaltă sufletească. D. Sanielevici vrea ceva mai simplu și mai pipăibil dela care să pornească; și pe acest ceva dânsul îl găsește,— pentru explicarea artei, în deosebi,— în quantumul nutrițiunii sistemului nervos! Popoarele, cu un sistem nervos, bine hrănit, sunt capabile de a avea epopee; popoarele, cu un sistem nervos puțin hrănit, trebuie să se mulțumească cu poezia lirică... Bravo, d-le Sanielevici! Am scăpat de tirania geniului în artă. Trăiască poliția igienei alimentare!

Cum a ajuns însă d. Sanielevici, un cap inteligent la o asemenea... poporanistă concludiune, care este menită să se bucure în istoria glumeață a artei de succesul, de care s'a bucurat odinioară anecdota cu oul lui Columb? Iată ce ne propunem să istorisim aci în puține cuvinte.

D. H. Sanielevici cunoaște psihologia fiziologică, mai ales în partea sa ipotetică. În această parte dânsul a găsit o teorie pe care a putut-o formula astfel: «Procesul de iritație în fibra nervoasă este în fiecare clipă întovărașit de un alt proces, pe care Wundt îl numește *de oprire*: substanța nervoasă își refacă cu elemente din sânge materia iritată sau descompusă. Când nervul este ușor excitat, procesul de oprire întrece pe cel de iritație, îl paralizază și intrerupe senzația în mersul ei. Când însă excitația crește, procesul de iritație învinge pe cel de oprire și se comunică elementelor centrale ale sistemului nervos. Aceste elemente, la rândul lor, opun o rezistență și mai mare curentului, de oarece în ele travaliul de oprire, adică de înmagazinare a forței nervoase, întrece cu mult pe cel de iritație... De aceia, cu cât sistemul nostru ner-

vos este mai întreg și mai bine hrănit, cu atâta se apără mai energic în contra impresiunilor nefolositoare.» Apoi la această formulare dată de d. Sanielevici se adaogă și propriile cuvinte ale lui Wundt: «Ceiace «numim aptitudinea de a lucra a nervului, este evident o funcțiune simultană de oprire și de excitație. «Cu cât un nerv e mai apt a funcționa, cu atâta puterile de oprire și de excitație sunt mărite într'insul. «Dacă nervul este istovit, aceste două puteri, dar în «deosebi cea de oprire, este micșorată. Iritabilitatea devine mai mare; contracțiunea ține mai mult, dar e «mai slabă; și cu cât nervul e mai obosit, cu atâta iritațiuni noi îl obosesc și mai tare.»¹⁾

Pe antagonismul acestor două puteri, una aceia de iritație, și cealaltă, aceia de oprire, își clădește d. Sanielevici întreg castelul său de speculațiuni filosofice. Iată numai cum urmează dânsul mai departe. «Rasa blondă, dezvoltându-se în nordul Europei, într'o climă aspră, umedă și rece, a avut și are nevoie, cum știm, de o hrană foarte îmbelșugată, căci pe de o parte respirația e foarte activă din pricina frigului, iar pe de altă parte, lupta cu natura e grea, din pricina trebuințelor numeroase și anevoie de mulțămīt. Prin urmare, la această rasă, organismul funcționând repede și sângele fiind mereu încărcat cu materii hrănitore, sistemul nervos trebuie să fie și el foarte bine hrănit. Atâta ar fi de ajuns pentru ca «explozia» nervoasă să se propage greu dar cu putere.»

Din această îngrășare a sistemului nervos se explică apoi, pentru d. Sanielevici, multiplele caractere sufletești ale rasei blonde,—adică ale rasei germanice, singura capabilă de a crea epopea... «În adevăr, senzația fiind puternică, imaginea, care este un ecou al senzației, va fi și dânsa intensă,—cu atât mai intensă cu cât creierul este și el bine hrănit. În creierul germanului lumea reală se va oglindi, așa dar, în mod foarte credincios, memoria materială va fi desăvârșită, viziunea plastică neobișnuit de mare. Afară de aceasta, curentul nervos propagându-se încet, elaborarea interioră a materialului venit din afară prin simțuri este mai mică,—iar elaborarea presupune mai totdeauna și o alterare. Însfârșit, judecata fiind lentă are timpul și înclinarea de a considera la fiecare hotărîre și argumentele contrare; va fi deci mai sănătoasă, mai «înțeleaptă».—Tot din asemenea considerațiuni, sentimentele germanului au să fie puternice, adânci,—nu însă pasionate.—«Din punctul de vedere al voinței, germanul a trebuit să fie,—din pricini lesne de înțeles,—statornic, activ, cu răbdare, energic, însă lipsit de impulsivitate.»

Acesta a fost Germanul, omul cu nervul gras... Acum să vedem și pe antagonistul lui, omul care aparține rasei mediteraniene.

«Rasa mediteraniană s'a dezvoltat, din contra, în mijlocul unei naturi blânde și darnice».—«Când însă res-

pirația este puțin intensă și activitatea fizică relativ mică, o hrană ușoară e indestulătoare; sângele e mai puțin bogat, nervul mai slab hrănit, iar «puterile de excitație și cele de oprire sunt mai slăbite..»—«Prin urmare, la *homo mediterraneus* curentul nervos a trebuit să se propage repede și slab,—fapt fiziologic elementar din care vom deduce iarăși întreaga psihologie a rasei. Întâia urmare a iritabilității este un fin spirit de observație... A doua urmare este înclinarea la raționament abstract... O a treia urmare a iritabilității Mediteranianului este fantezia, de care Germanul este aproape cu totul lipsit... Din punctul de vedere sentimental, urmările «iritabilității» sunt de asemenea hotărâtoare. Sistemul nervos al Mediteranianului, care cum am spus, dispune de o rezervă de energie nervoasă mai mică, pe când consumarea acestei energii se face din contră pe o scară mai întinsă—are o tendință către deficit; din care pricină mediteranianul, deși mai simțitor la felurile neplăceri ale vieții, are totuși mai puțină putere de a reacționa contra lor; și tot din pricina slabei tensiuni nervoase, senzațiile, activitățile, toate fenomenele vieții trupesti și sufletești, sunt dureroase uneori, și foarte adesea indiferente, neatrăgătoare... De aici înclinarea la pesimism a religiei orientale... Tendința către deficit a sistemului nervos și nemulțumirea de viață pe care o pricinuește, explică în mare parte și caracterul fantastic al literaturii popoarelor mediteraniene... La rasa germanică, mâncarea și băutura,—ca funcțiuni fiziologice fundamentale,—sunt însoțite de un intens sentiment de plăcere, de acel ecou organic adânc, pe care *Psihologia* îl numește *savoare* și care corespunzând unei trebuinți a întregului organism, este altceva decât senzația gustativă propriu zisă... Mediteranianul din contră, potrivit funcționării încete a organismului său, este de o rară sobrietate; însă, din pricina rafinării generale a sistemului său nervos, pune mare preț pe senzația gustativă propriu zisă,—senzație pe care natura însăși i-a dat-o omului ca un stimulent cu totul secundar... Spaniolul, de pildă,—cum arată Taine, după M-me d'Aulnoy, mănâncă puțin, dar mâncarea lui este atât de condimentată că «arde gura»: «multe doamne din aristocrație se hrănesc numai cu șocolată» zice M-me d'Aulnoy».

Din aceste lungi extrase, sperăm că cititorul nostru s'a familiarizat în destul cu descoperirea științifică a d-lui Sanielevici. Ea este foarte originală, în tot cazul; dacă va fi și tot pe atât de naivă, aceasta va mări încă și mai mult meritul autorului ei. Numai un cap foarte inteligent poate susține cu măiestrie o mare... naivitate.

Să venim la discutarea cuprinsului descoperirii. Germanul se nutrește mai bine și Mediteranianul se nutrește mai puțin; de aceia, cel d'întâi are nervul mai gras și este mai capabil de puterea de oprire... pe când cel de al doilea având un nerv slab este expus prea ușor iritațiunii. Dar o întrebare: de ce nu s'ar hrăni și Mediteranianul cum se hrănește Germanul, mai ales că el trăește într'o natură mai darnică? Fiind-că nu permite clima, sau fiind-că este așa constituit el Mediteranianul, ca să nu poată mânca mult?

În cazul d'întâi, descoperirea d-lui Sanielevici și-ar

1) Citat după d. Sanielevici, *Viața Românească*, pag. 226. Acest citat nu l'am regăsit în ultima edițiune (1902) a *Psihologiei* lui Wundt. Dar este indiferent faptul că citatul s'ar găsi sau nu, de vreme ce, în afară de Wundt, sunt și alți fiziologi cari au susținut această ipoteză (Comp. W. Nagel, *Handbuch der Physiologie des Menschen*, IV, pag. 281.

pierde toată originalitatea; căci înainte de dânsul câți n'au încercat să explice toate diferențele de caracter dintre rase și dintre popoare, punându-le pe seama înriuririi mediului, și cu deosebire a climei! *Der Mensch ist, was er isst*, eră un paradox la modă prin Germania pe la jumătatea secolului trecut. Dar în această înriurare a mediului, nu preă crede nici d. Sanielevici. O frază din articolul său, strecurată pe la început, ne face cel puțin să bănuim că nu aceasta ar fi părerea sa. «Presupunerea că aceste deosebiri ar fi rezultatul înriuririlor climaterice în timp de câte-va mii de ani, contrazice nenumărate fapte elementare și nu merită a fi discutată...»¹⁾ Să o scoțem și noi din discuție.

Rămâne cazul de al doilea: indiferent de mediu, Germanul se nutrește mai bine fiind-că așa cere organismul său biologic. Dar atunci: quantumul alimentației nu este chiar el însăși factorul determinant al deosebirii sufletești între rase, ci natura nervului chiar. Torni apă pe două pământuri diferite, pe unul negru vegetal, și pe altul nisipos; pe cel dintii apa turnată devine o condițiune determinantă pentru încolțirea germeilor răspândiți la suprafață, pe când pe cel de al doilea apa dispăre fără folos, absorbită fiind spre fund: în ce stă aci deosebirea? În cantitatea apei? Nu? ci în felul pământului. Așa și cu sistemul nervos. Rasa blondă, careia aparține Germanul, dacă părește clima rece și umedă, își micșorează poate rația alimentară, dar nu-și schimbă și caracterul... La aceasta convine, credem, și d. Sanielevici. Prin urmare, nu în cantitatea nutriției stă secretul deosebirii de rasă, ci în altceva. Germanul nu este făcut ca să mănânce mult, ci mănâncă mult pentru a compensa pierderile organice pe care i-le impune mediu lui de viață. Din cantitatea hranei nu rezultă calitatea sufletului lui.

Negreșit hrana nu este indiferentă pentru o rasă; din potrivă ea este strâns legată de condițiunile biologice în care se dezvoltă rasa, dar nu există nici un raport direct între cantitatea hranei și calitatea produselor sufletești ale rasei. Ori cât s'ar nutri sălbaticul african de mult și bine, el nu va ajunge nici odată să aibă memoria și voința germanului de Nord...

Pentru ca sălbaticul african să ajungă a fi asemănat germanului de Nord, nu e destul să-l punem la aceiași masă cu acesta, ci trebuie să-i schimbăm și creierul; și anume să-i schimbăm dispozițiunile asociative dintre centri săi nervoși. Căci, pentru a întrebuiți comparația de mai sus, la sălbatic, centrii nervoși sunt ca nisipul care lasă să se scurgă apa, pe când centrii nervoși ai germanului sunt ca pământul negru vegetal care ține apa și o face productivă...

Cu aceasta am ajuns și la origina naivității d-lui Sanielevici.

Am zis că d. Sanielevici cunoaște psihologia fiziologică în partea sa ipotetică. Acum am putea să adăugăm, că d. Sanielevici, nu se mulțumește numai să cunoască ipotezele psihologiei, dar vrea să mai și adauge la cele cunoscute până acum. Speculațiunile sale nu sunt bazate pe o ipoteză cunoscută în psiho-

logie, ci pe una pe care dânsul a născocit o acum pentru trebuința cauzei.

În adevăr, toate afirmațiunile sale citate mai sus, ar rămâne fără fundament, dacă nu s'ar lua de mai nainte ca admis următoarea ipoteză: *rezerva de substanțe nutritive pentru sistemul nervos se depune în centrii nervoși și, prin urmare omul care se nutrește mai mult are și centrii nervoși cei mai dezvoltati...*

Dacă această ipoteză să admită, toate celelalte afirmații decurg de la sine; dacă ea nu se admite însă, atunci d. Sanielevici va fi nevoit să-și găsească... o altă descoperire.

Deocamdată d. Sanielevici n'a dat nici un argument în sprijinul ipotezei sale; iar la ceilalți psihologi și fiziologi va fi greu să găsească vre-o analogie, cât de îndepărtată măcar, care să-i vină în ajutor. Nimeni nu s'a gândit la o așa enormitate. Psihologii și fiziologii au vorbit, negreșit, de deosebirile de rasă, dar pe aceste deosebiri ei le-au explicat din structura și diferențierea centrilor nervoși, ipoteză probabilă, în lipsă de alta până acum, dar nimeni dintre ei nu s'a gândit să pună un raport direct între cantitatea de hrană și cantitatea de creier! Germanul vine pe lume cu o structură cerebrală proprie rasei lui, fie că el ar mânca mult, fie că el ar mânca puțin; și nu din cantitatea hranei are să i se perfecționeze lui creierul. Dacă s'ar perfecționa creierul din îngrășarea nervilor... atunci Doamne, câți imbecili nu s'ar supune la regimul supraalimentației!

Nu, domnule Sanielevici, nervul gras nu are o artă specială; va fi având o artă specială creierul unei rase, dar creierul nu este un simplu rezervoriu de substanțe nutritive.. Poți nutri mult și bine un creier inferior, produsele lui sufletești tot inferioare rămân; precum poți nutri mult și bine o pisică de casă, din ea un tigru n'ai să scoți nici odată!

Rasa germană este totuși aceea care a creat epopea! Se poate; dar desigur din altă cauză, și nu din aceea că are nervul gras!

VERAX.

ȘTIINȚA

O CLASIFICARE A ȘTIINȚELOR A LUI ION GHICA

Deși nu avem să găsim o concepție masivă și adânc originală despre știință la Ghica, totuși nu e mai puțin adevărat că pe deoparte, din punct de vedere istoric, merită să cunoaștem pe unul din primii adepți ai pozitivismului la noi, iar pe de altă parte nu sunt lipsite de interes încercările originale pe cari el le face, pe ici pe colo de a da soluțiuni unora din problemele științei.

Progresele, pe cari științele naturii le-au făcut în decursul timpurilor moderne, și mai ales în secolul al XIX-lea, au deschis o mulțime de perspective noi și au adus atâtea foloase și ușurări pentru viața omenirii în cât aceasta a căpătat o încredere uriașă în puterile minții. A fost o vreme mai ales în secolul trecut în care știința ajunsese să fie aproape idolatrizată; ei i se atribuia rolul de a rezolva toate problemele, în ea sin-

1) *Viața Românească*, Mai, pag. 223.

gură se punea tot temelul, pentru tot ce preocupase și chinase sufletul generațiilor trecute. Eră un fel de beție a rațiunii omenești, o încredere nelimitată în sine însăși și de aci un optimism exagerat pentru viitorul acestei ființe care e așa de frumos înzestrată de natură. Știința era cheia cu care aveau să fie deschise toate ușile, oricât de secret ar fi fost ele incuiate; având-o omul se socotea stăpânul necontestat, asupra acestui palat uriaș și lipsit acum de mistere al naturii.

Materie, mișcare și legi ale acestora—iată la ce se reduce totul; Dumnezeu, religie nu mai există—acestea sunt rămășițe regretabile ale timpurilor de întunecime.

E drept că acest entuziasm și această concepție nu sunt pe deplin primite de toți cugetătorii. Rămân, încă unii, cari nu sunt entuziasmați de loc, ba au chiar o idee rea de progresele științei și rațiunii omenești și cari văd, numai în întoarcerea la credința naivă în Dumnezeu și la religie, o îndreptare a relelor sociale și morale de azi. Sunt alții apoi, cari deși adepți fervenți ai științei la al cărei progres lucrează, văd totuși cu limpezime că ea are limite peste cari nu poate trece; văd că există dincolo de lumea aceasta de care se ocupă știința, o altă lume pe care, după cum a stabilit Kant, mintea noastră nu o cunoaște și nici nu o poate cunoaște. Această lume trebuie să rămăie cu porțile ferecate, pe lângă cari avem să trecem ca și cum nici n'ar exista—lucru pe care îl face A. Comte; sau avem să încercăm cu ajutorul imaginației pe care nimic nu o poate pune la control și cu al credinței, să pătrundem incognoscibilul, făurindu-ne o religie, care nu se amestecă în domeniul supus științei—teoria lui Spencer.

Ion Ghica are și el încredere în marea putere a științei. Fără ea nu se poate face nimic bun într'o societate care vrea să progreseze. Ignoranța este piedica cea mai mare, care se poate pune în mersul omenirii înainte; grație ei trec de la o generație la alta o mulțime de idei greșite, cari fac că «adevărul se oprește în cale și anevoie ajunge a străbate întunerecul cu facla sa și a gonii minciuna»¹⁾. Știința singură este în stare să lupte cu produsele ignoranței «eresurile și prejudețele» și numai ea poate ajunge să învingă pe acești vrășmași neînduplecați ai progresului. De aceea prima condiție, pe care trebuie să o îndeplinească un popor și o societate, cari vor să meargă cu adevărat pe calea propășirii, nu este de cât cultivarea științei. Mulți au credința că e suficientă o adoptare de câteva forme exterioare pentru ca un popor să se poată pretinde civilizată. Nu este așa. Cât timp nu se vor găsi oameni cari să se îndeletnicească cu «studiile acelea cari duc la cercetarea și la descoperirea adevărului, singura cale, prin care o națiune poate intra în familia popoarelor civilizate»²⁾ tot lustrul exterior rămăne o înșelăciune. «Astăzi nu e propășire fără științe»³⁾.

Să nu se creadă însă că numai pentru acest motiv trebuie să fie cultivată știința. Pe lângă folosul pe care îl aduce de a deschide mintea, de a o scăpa de în-

tunecimea ignoranței și de a-i prezintă orizonturi largi, ea mai are un folos pe care mult mai ușor îl poate pricepe oricine. Progresele materiale uriașe, la cari a ajuns lumea astăzi, stăpânirea forțelor naturii, a acelor forțe cari înainte erau niște călăi ai sărmanilor oameni, îmbunătățirea condițiilor de viață—toate nu sunt de cât un rezultat al înaintării științei. Ceea ce înainte se săvârșia prin rutină și rău, astăzi se face în mod conștient și bine. O condiție esențială a progresului este temelia materială a societății—aceasta o spune cu îndărătnicie Ghica. Astăzi însă, toate industriile sunt bazate pe rezultatele științei. Prin urmare, spre a nu-și compromite viitorul, orice popor trebuie să fie în curent cu toate înaintările științei¹⁾. Adevărul acesta se învederează foarte bine dacă ne gândim la țara noastră. Cu toată bogăția cu care natura a înzestrat solul nostru, industriile—unele nu există, iar altele sunt foarte înapoiate și aceasta nu se datorește decât faptului că știința nu e cunoscută și cultivată²⁾.

Să vedem însă ce este știința. Găsim în studiile pe cari ni le-a dat Ghica două definițiuni. Prima este aceasta: «Știința în înțelegerea cea mai întinsă este cunoștința legilor firii»³⁾. Ce a avut de obiectat acestei definițiuni nu știm, dar mai târziu el o modifică astfel: «Știința în accepțiunea cea mai largă a cuvântului este cunoștința legilor naturii fizice și morale a lucrurilor și a ființelor universului»⁴⁾.

Se înțelege că atunci când raportându-ne la prima definiție, ai spus că știința se ocupă cu stabilirea legilor, conform cărora se produce tot ce alcătuiește firea, adică universul, ai dat accepțiunea cea mai largă ce se poate da noțiunii de știință. În fire se coprinde și lumea materială și lumea morală, cu alte cuvinte nu excluzi științele așa zise morale, din incinta științei. În intenția însăși a lui Ghica nu intră de loc ideea de a le exclude; ba chiar, lucru curios, el pune în erarhia științelor pe care o vom analiza mai jos, de pildă jurisprudența, care deși nu este o știință în accepțiunea pe care o dăm noi acestei noțiuni, se raportează la lumea morală. Se poate însă ca atunci când a dat această primă formulă, la 1844, în sfera pe care el o atribuia noțiunii de știință să nu fi primit unele din ramurile de cercetare pe cari mai târziu s'a văzut nevoit să le primească. Și dacă ne gândim la ceea ce s'a petrecut în a doua jumătate a secolului al XIX se pare că găsim o lămurire. În această a doua jumătate, studiile referitoare la sufletul omenesc, ca și la toate ramurile de activitate socială au adoptat în întregime metodele celorlalte științe pozitive și au ajuns la rezultate, cari le-au făcut să fie socotite și ele ca niște ramuri ale științei pozitive. De aceea probabil Ghica, care nu punea la 1844 printre științele pozitive decât economia politică și jurisprudența,—pe care o socotea totuși capabilă ca numai de aici încolo să se pozitiveze,—se vede nevoit, luând cunoștință de progresele

1) Conv. econ. vol. I p. 287.

2) Ochiri asupra științelor în foaia șt. și lit. 1844 p. 201.

3) Ochire asupra șt. F. șt. și lit. 1844 p. 202.

4) Despre calendar. Analele Academiei 1879—80 seria II, t. 2, p. 22. v. și Pământul și omul p. 58.

1) Pământul și omul 1884, p. p. 3, 4.

2) Omul fizic și intelectual. Idem Conv. econ. vol. I p. 288.

3) Ochire asupra științelor 1866. Foaia șt. și lit. 1844 p. 213.

științelor morale și sociale, ca să le cuprindă explicit pe acestea în definiția de mai târziu. De aceea, deci, precizează că știința se ocupă cu legile «naturii fizice și morale».

În orice caz, deși își dezvoltă definiția științei, Ghica nu o schimbă în decursul vremii.

Fenomenele cari se petrec în natură sunt foarte numeroase, lumea e așa de vastă încât mintea omenească nu o poate prinde dintr'o singură privire. Știința este una, fiindcă una este lumea de care ea se ocupă. Nu e mai puțin adevărat însă, că ea se împarte într'o mulțime de ramuri, după cum inteligența noastră privește un aspect sau altul al lumii. Aceste diferite aspecte formează obiectul diferitelor științe particulare, dintre cari unele s'au alcătuit, iar altele se vor alcătui de aici încolo. Se simte și s'a simțit însă nevoia de a se stabili o legătură între aceste mici «părți răspândite ale științei.» Ghica vorbește la 1844 de o ierarhie a științelor, influențat probabil de Comte, care tocmai atunci o stabilise pe a lui. «Deosebitele științe, după obiecturile ce cercetează fiecare, după rola ce joacă în filosofia naturii, au fiecare locul lor însemnat în fire, una după alta, și întocmesc o ierarhie.»¹⁾ O asemenea ierarhie, ar fi numai ceva provizoriu, dacă s'ar realiza acum și ar fi provizoriu pentru motivul că sunt încă multe colțuri ale naturii nestudiate încă. Cu cât omnirea merge înainte cu atât observațiile și descoperirile se înmulțesc și acestea fac să se despartă din trunchiul primitiv unitar al științei din ce în ce mai multe ramuri, cari se constituiesc ca științe aparte²⁾; atunci, deci, când se vor constitui toate științele, cari se vor ocupa cu aceste colțuri întunecate, se va putea realiza unificarea definitivă a științelor «atunci geniul unui Newton va veni să încheie bolta științei.»³⁾

Mulți s'au încercat până azi să dea o clasificare a științelor «pentru ca să putem să ne cunoaștem într'însele.»⁴⁾ Ghica pomenește clasificările lui D'Alembert și Ampère, dar mărturisește că ele nu-l mulțumesc. El pomenește în studiul dela 1844 și pe A. Comte despre care spune: «D. Comte a făcut un tractat de filosofie pozitivă, care cu toate că este numai o cercare, însă este o carte în care poate învăța cineva adevărata filosofie»⁵⁾ dar nici nu primește clasificarea științelor pe care acesta o preconisează și nici nu o combate măcar. El încearcă o clasificare proprie pe care merită să o expunem în puține cuvinte.

Principiul de care avem să ne conducem după Ghica nu are să fie acel al lui D'Alembert de pildă, care stabilește clasificarea științelor după facultatea sufletească dela care ele emană, ci e mai bine dacă ne raportăm la «înfrăuirea ce ni se pare că au (științele) asupra omenirii.»⁶⁾ Oamenii și-au îndreptat privirile în primul rând spre cer, lăsând pe om în al doilea plan. Dacă privim istoria întâi avem pe Chaldeenii cari s'au

ocupat cu stelele și pe urmă a venit Aristot, care s'a ocupat cu pământul; în timpurile moderne se petrece acelaș lucru: întâiu a apărut Newton și apoi au venit Linné și Buffon. Cu alte cuvinte, rațiunea s'a ocupat întâiu de Dumnezeu și apoi de oameni. Trebuie deci să punem, «în ierarhia cunoștințelor» întâiu *Teologia*. Aceasta a avut cea mai mare înfrăuire asupra vieții omenirii; n'avem decât să ne gândim la rolul pe care l'au avut cele 4 Vedas, Biblia, Coranul și în sfârșit Evanghelia, temelii Creștinismului, care este «cea mai mare întâmplare în Istorie.»¹⁾

Dacă scoborâm ochii în jos de la legile Dumnezeirii, dăm întâiu de legile omenești, adică de «Jurisprudență». Aceasta a format un corp cu Teologia mult timp. La începutul omenirii—ca și astăzi pentru multe popoare—legile, după cari se conducea societatea, erau niște precepte religioase. S'a căutat însă și s'a reușit prin revoluția franceză să se despartă legile omenești ca ceva de sine stătător și aparte. Această tendință s'a intrupat în codicele Napoleon, pe care l'au adoptat sau imitat toate popoarele civilizate. Acest codice nu este însă perfect, el este de abia primul pas pe care l-a făcut omenirea spre a ieși din barbarie. Va veni vremea de pildă, când se vor socoti ca crime schingiuire și mai ales pedeapsa cu moarte, contra căreia Ghica pledează cu căldură. Motivul fundamental pe care el îl aduce contra pedepsei cu moartea este că: omul fiind un produs al societății aceasta din urmă e vinovată de fapt de crimele săvârșite de cel d'întâiu. «Ca un om să fie vinovat se poate foarte bine, dar niciodată nu este mai vinovat de cât societatea nu este vinovată către dânsul... Un om cum îl vedem astăzi este înecat de patimi... Aceste patimi pe care omul nu le are din fire, ci le dobândește din pricina organizației, sociale, sunt uneori atât de tari și mai tari de cât cele trupești. O faptă rea oricare vine dintr'o patimă. Dacă omul s'a născut cu dânsa, vina este a celui ce a pus pravilele naturii; dacă omul a dobândit-o în societatea în care a crescut, aceasta este vina educației, prin urmare a societății.»²⁾ Ar rezultă din cele spuse până aici, că Ghica concepe dreptul penal, nu ca un mijloc de răsbunare a societății contra celor ce calcă regulile de conduită stabilite, — cum s'a conceput în tot decursul timpurilor—ci din contră ca o măsură de apărare contra celor periculoși și, mai mult încă și ca un mijloc de îndreptare a lor.

Numai printr'un sistem rațional de educație se pot stârpi apucăturile rele din sufletele oamenilor. Această concepție a lui Ghica merită să fie relevată cu atât mai mult, cu cât de abia în timpurile noastre a început să aibă precădere; de abia astăzi se fac încercările premergătoare spre a scoate pe delinvenți din închisori așa pregătiți,—mai ales moralicește—in cât să nu mai apuce pe «căile perzării». Este însă «Jurisprudența» o știință? Așa ar părea că socotește autorul nostru, fiindcă altfel nu ar pune-o în ierarhia lui. Și totuși, la un moment dat, după ce face reflexiile amintite, mărturisește că nu e o adevărată știință. Influențat de in-

1) Ochire asupra științelor. F. șt. p. 202.

2) Pământul și omul 1884 p. 77.

3) Ochire as. șt. vezi și Pământul și omul p. 8 și Despre Calendar An. Ac. Seria II F. 2 p. 22 .

4) Ochire p. 203.

5) Ochire p. 213.

6) Och. as, șt. p. 203.

1) Och. as. șt. p. 203.

2) Och. as. șt. p. 204.

treaga mișcare de idei din secolul XVIII, de acea mișcare — distrugătoare a trecutului plin de privilegii pentru clasa feudală aristocrată—, care opune dreptului existent un alt drept, care ar fi stabilit de însăși *natura*, iar nu de oameni, Ghica spune și el că: «Jurisprudența nu va fi o știință adevărată, de cât când va fi așezată, pe dreptul firii, care este codul făcut de Dumnezeu și pe care omul este dator să-l caute și să-l descopere.»¹⁾ Teologia, Jurisprudența și cu Economia politică — a treia în ierarhie—alcătuesc cunoștințele metafizice ale omului. Aceasta din urmă este și ea o știință și se întemeiază, după Ghica, pe două principii fundamentale: 1) fiecare națiune trebuie să producă lucrurile, carise prezintă în condițiunile cele mai avantajoase pentru ea, spre a le schimba cu alte popoare; 2) liberul schimb, adică trecerea fără nici o piedică a produselor dela un loc la altul.

Trebuie să trecem apoi, spre a completa ierarhia, la științele, cari se ocupă cu «partea materială a omului și a universului «adică la științele fizice proprii zise». Acestea sunt așezate de Ghica în următoarea ordine: Fizica, Chimia, Mineralogia și Geologia, cari se țin legate ca verigile unui lanț», de oarece «Himia este o parte din Fizică, Mineralogia o parte din Himie și Geologia este o știință compusă din Fizică și din Mineralogie.»²⁾

În privința acestor diferite științe, Ghica se mărginește—lucru pe care l-a cam făcut de altmintrelea și până aici—să ne dea o expunere scurtă a progreselor realizate și a foloaselor ce au adus omenirii, ajutându-i la îmbunătățirea traiului.

Așa dacă ne referim la Fizică, «teoria căldurii ne-a dat mașinile de aburi...»; «electrotipul, instrument de cea mai mare simplitate, ne dă aplicații nouă la frumoasele arte, precum la sculptură, la săplătură (gravure) și la tipărire.»³⁾

Chimia este o știință ale cărei principii ne explică și ne ajută în producerea a o mulțime de lucruri. «Nu este materie de consumație, nu este fabricație, unde Chimia să nu joace cel dintăiu rol.»⁴⁾

De la progresele acestei științe putem aștepta multe minuni. Ea este pe cale de a fabrica zahăr din orice poame, poate și din lemne, și nu este o nebunie a spera că va putea transforma cărbunele în diamant, iar plumbul și alte materii în aur—visul alhimiștilor medievali.)

Mineralogiei și Geologiei, Ghica nu le consacră de cât câteva rânduri.

Cea dintăi ne arată cum trebuie să cunoaștem diferitele substanțe ce se găsesc în coaja globului și «a alege pe cele trebuincioase omului;» cea de a doua «cercetează materiile ce intră în compunerea pământului și relațiile lor.»⁵⁾

Nu se sfârșește însă totul aici. Autorul continuă seria mai adăogând: Astronomia, Istoria naturală și Medicina.

Dela Ptolemeu la Kopernic, la Kepler și Galileu, As-

tronomia a făcut continue înaintări, arătând adevărul și nimicind iluzia că pământul și omul sunt centrul creațiunei. Științele naturale căzute în părăsire de la Pliniu și Aristot, ajung să fie din nou înfloritoare cu Linné și Buffon, primul făcând mai ales descripția însușirilor animalelor, celalt fiind mai ales un filosof care caută «legile naturii.» Medicina, însăfârșit, «are un loc însemnat în ierarhia științelor.» Incepând dela Harvey, Medicina a devenit din ce în ce mai mult o «știință rațională, Fiziologia și Anatomia au deschis drum nou către Terapeutică și Higienă.»¹⁾

Să vedem acum în câteva cuvinte dacă poate rezista criticei această ierarhie a lui Ghica.

E curios că, deși autorul nostru cunoaște clasificarea făcută de Comte, deși nu o combate și deși această clasificare este poate singura care se susține mai mult până astăzi—din punct de vedere al fundamentului pe care îl are în vedere, lăsând bine înțelese unele detalii la o parte—totuși nu o admite și se încearcă să înjghebeze una originală.

Dacă am fi prea pretențioși, din punct de vedere logic, ar trebui să spunem fără înconjur că această încercare păcătuște prin faptul că nu are un fundament al diviziunii, același dela început până la sfârșit și că, în al doilea rând, criteriile după care se călăuzește în stabilirea ierarhiei nici nu pot da una bună.

Intr'adevăr, când vrei să faci o clasificare, o diviziune, o ierarhie a unor noțiuni, trebuie în primul rând să stabilești cari sunt noțiunile pe cari ai să le ai în vedere. În cazul nostru, prima operație, ce are să te preocupe, are să fie înlăturarea din ierarhie a tot ce nu este știință—fiindcă o clasificare a științelor vrei să faci. Bacon ca și D'Alembert disting trei clase de cunoștințe: Istoria, Filosofia, Poesia, după cele trei facultăți memoria, rațiunea, imaginația, dela care ele emană. Acești gânditori nu au pretenția să se ocupe numai de știința pozitivă, ci de tot complexul cunoștințelor omenești.

Ghica este un adept al pozitivismului, el știe și recunoaște că un mănunchiu de cunoștințe nu alcătuesc o știință, decât în cazul când se pot stabili legi de relațiune: «O serie de băgări de seamă nu înformează o știință, până când nu se află o legătură oarecare între acele fenomenuri, până când nu poate zice omul că cutare fenomen se vede în cutare întâmplare.»²⁾ Prin urmare, o clasificare a științelor trebuie să ne dea, nu una a cunoștințelor în genere. Dacă este așa, atunci nu putem să nu fim surprinși de faptul că găsim în ierarhia pomenită, pusă și Jurisprudența, care nu este încă o știință pozitivată, după cum mărturisește însăși autorul nostru, și care nici nu poate fi—trebuie să adăogăm—in înțelesul pe cari îl dăm și noi și Ghica influențat probabil de Comte, științei pozitive azi. Tot așa, ba încă mai rău, stau lucrurile cu Teologia. Poate concepe cineva azi Teologia—această Metafizică populară—ca o știință? Dacă apoi mergem mai departe, vom găsi pusă în ierarhie *Medicina*, care este o artă

1) Op. cit. p. 205

2) Ochire asupra șt. (F. șt. și lit. 1844 p. 209).

3) Idem (p. 210), V. și Păm. și omul p. 69.

4) Loc cit. p. 210.

5) id. p. 210.

1) Loc. cit. p. 213.

2) Pământul și omul 1884 p. 71.

3) Ochire as. Șt.

cu aplicări ale Fiziologiei, Anatomiei etc. și le vom vedea lăsate la o parte pe aceste din urmă științe.

Dar criteriul, adică fundamentul diviziunii? Nu putem să nu rămânem incurcați dacă vrem să-l găsim și să-i vedem aplicarea.

Fără a mai pomeni pe alții, D'Alembert și Bacon, de la care el ia ideia, fac diviziunea cunoștințelor după facultatea sufletească dela care emană; Auguste Comte așează științele în ierarhie după generalitatea, simplitatea și independența lor. Ghica ce fundament admite? Lucrul e greu de stabilit.

Ni se spune într'un loc, că clasificarea se face după înrăurirea ce au avut asupra omenirii diferitele științe, dar nu ni se spune din ce punct de vedere se ia această înrăurire. Se pare însă că Ghica ar fi dispus să privească lucrurile mai mult din punct de vedere istoric, adică ordinea în care așează diferitele «științe» să fie ordinea în care ele au apărut. Oamenii, zice el, și-au îndreptat întâi privirile spre cer, apoi pe pământ. Dacă acesta e fundamentul, cum se face însă că lasă la urmă Astronomia¹⁾ care tocmai din privirea spre cer s'a născut?

Și apoi acest punct de vedere nu se mai potrivește când vrei să așezi în ierarhie științele născute din privirea spre pământ. Aici lucrurile nu sunt lămurite de loc, deși într'o privință s'ar părea învederată influența lui Comte în așezarea Fizicei, Chimiei, Mineralogiei și Geologiei. În ordinea dependenței lor, una față de alta.

Dacă privim deci «ierarhia» lui Ghica, ca o ierarhie făcută după toate normele logice, nu ajungem la nici un rezultat satisfăcător. Dacă o privim însă ca o «ochire»—cum o și intitulează el—adică o caracterizare scurtă, și un fel de popularizare—făcută în fața unui auditor,²⁾ înapoiat relativ,—a rezultatelor mai de seamă și a importanței diferitelor științe, se înțelege că pretențiile scad și judecata trebuie să fie cu mult mai binevoitoare. Avem atunci încercarea unui profesor și a unui profesor în curent cu multe din problemele științei și cu felul cum sunt ele rezolvate de specialiști, de a arunca câteva raze de lumină în întunericul științific dela noi.

I. F. BURICESCU

BIBLIOGRAFIE

L'atropine et la morphine peuvent-elles-guérir le choléra? Traitement pragmatique a essayer, par *Le Docteur N. Dimitropol*. Buc. 1909.

Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa, un frumos volum editat de *Comitetul comemorării din Galați* și tipărit în atelierele grafice Socec & C-ie București. Coprinde un șir de articole privitoare la marele nostru poet, semnate de d-nii A. D. Xenopol, I. Slavici, I. L. Carageale, A. Vlahuță, Sofia Nădejde, G. Panu, Titu Maiorescu, Cincinat Pavelescu, Il. Chendi, Corneliu Botez, etc., precum și un mare număr de ilustrații. Prețul volumului, care se vinde pentru monumentul poetului e 3 lei.

Elie Meteknikof. Bătrânețea. Biblioteca nouă, 75 bani, București.

1) Mai târziu Ghica recunoaște această greșală fiindcă spune: „Oricare ar fi clasificarea ce s'ar face, Astronomia va ocupa locul cel d'întâi în ierarhie“.

2) Studiul e o prelegere ținută la Academia Mihăileană din Iași.

LITERATURA

HANUL ȘI FIUL SĂU

(1896)

.... A fost odată în Crimeia un han Mosolaima el Asvab și care avea un fiu Tolaie Algalla...

Rezemat cu spatele de trunchiul unui copac de culoarea cuișoarei, un cerșetor scund și orb, un Tătar, își începuse cu aceste cuvinte povestea, una din vechile legende ale peninsulei, bogată în astfel de amintiri; — iar în jurul povestitorului, — pe niște pietre, rămășițe din palatul hanilor, distrus de vreme, — ședea o grămadă de Tătari în halaturi și tiubiteici de un roșu aprins, cusute cu aur. Noaptea s'apropia și soarele se lăsă încet în mare, razele lui roșii străbăteau grămada întunecată de verdeață, care înconjură ruinele, și mânjeau cu sânge pietrele acoperite cu mușchiu și înăbușite de iederă. Vântul văjia în desișul copacilor bătrâni, în frunzele cărora eră atâta freamăt de se părea, că niște izvoare nevăzute șoptesc în văzduh.

Glasul cerșetorului eră slab și tremurător și în sbârciturile fețe-i ca de piatră nu se putea zări decât cea mai desăvârșită liniște; vorbele-i curgeau din gură una după alta, și în fața ascultătorilor par'că se desfășură icoana unor zile, cari de mult pieriseră, unor zile bogate în zbuciumări...

— Hanul eră bătrân, — spuse orbul, dar în haremul lui aveă foarte multe femei. Și toate îl iubeau pe bătrân, căci desmierdările lui fierbinți erau pline de foc și de viață, și femeile veșnic vor iubi numai pe cel ce se pricepe să le mângâie, chiar și atunci când are părul alb, chiar și atunci când fața îi este plină de sbârciuri, — căci frumusețea e în putere și nu în frăgezimea pielei și nici în roșeața obrazilor.

Pe hanul cel bătrân îl iubeau toate, dar el iubea numai pe una din ele, o cazacă de neam, — de loc prin stepele Dniprului — și o mângâia totdeauna cu mai mult drag decât pe tovarășele ei din harem, din haremul lui cel mare, în care se aflau trei sute de femei de tot felul de neamuri. Și toate erau frumoase, ca florile primăverii și la toate viața li se surgea în liniște. Hanul poruncise să li se gătească fel de fel de bucate gustoase și le da voie să cânte și să joace, ori decâteori ar fi dorit.

Dar pe cazaca lui adescori o chemă într'un turn, de unde se vedeă marea și unde pentru dansa eră tot ceiace îi trebuia unei femei, ca să fie fericită: și bucate gustoase, și așternuturi alese și aur și pietre scumpe de toate culorile și cântece și păsări rare din țări depărtate și desmierdările pline de căldură ale hanului îndrăgostit. În turnul ăsta petreceă cu ea zile întregi, uitând de grijile vieții și cu nădejdea că fiul său Algalla nu numai că nu-i va face de răs faima hanatului, ba mai mult: după ce va cutreera ca un lup stepele rusești, și după ce va lăsa în urmă'i numai groază și cenușe, numai morți și sânge, se va întoarce acasă, ca totdeauna cu o pradă bogată, cu femei frumoase și cu o nouă faimă.

Intr'un rând, la întoarcerea lui Algalla dintr'o năvălire norocoasă în Rusia, se dederă mari serbări în cinstea lui, la care luară parte toți mirzii țării. Se dederă ospete și

se pregătiră fel de fel de jocuri: traseră cu săgețile în ochii prinșilor, ca să se mai deprindă cu meșteșugul acesta; și mai ales lumea bău în cinstea viteazului Algalla, spaima dușmanilor și nădejdea împărăției. Și hanul cel bătrân eră fericit de faima fiului său. Era mândru bătrânul, c'1 vede așa de viteaz și știe, că murind el, hanatul va trece în niște mâini puternice...

Tare bine îi părea, când se gândea la toate astea și hotărându-se să'i arate fiului său puterea dragostei pe care o avea pentru el, — cu paharul în mână, în fața tuturor mirzilor¹⁾ și begilor²⁾, în plină sărbătoare, zise:

— Ești un fiu bun, Algalla! Slavă lui Alah și lăudat fie numele proorocului său!

Și toți dintr'o dată cu un glas puternic lăudară numele proorocului.

Atunci hanul zise.

— Mare e Alah! Trăiesc încă și el mi-a născut din nou tinerețea în fiul meu cel viteaz și, iată, văd cu ochii mei cei de bătrân, că atunci când soarele va pieri pentru ei și după ce viermii îmi vor roade inima, voiu trăi în fiul meu! Mare e Alah și Mahomet e proorocul său cel adevărat! Vrednic fiu am, căci brațul lui puternic este, sufletul lui e de viteaz și nintea lui limpede este... Ce vrei să primești din mâinile tatălui tău, Algalla? Spune'mi și ți dau tot ce vrei..

Și nici nu isprăvi bine vorba hanul cel bătrân, Tolaic Algalla să și sculă și cu ochii aprinși,—cu ochii lui negri ca apa mării în timpul nopții,—cu privirea arzătoare ca a vulturului munților.—răspunse:

— Tatăl și stăpânul meu, dă-mi pe rusoaica, care ți-e roabă.

Hanul tăcu câteva clipe, tocmai cât îi trebuia, ca să-și înăbușe bătăile inimei și răspunse cu glas tare și hotărât:

— Ia-o! Să se isprăvească ospățul și o vei avea...

Algalla cel viteaz plin de veselie și cu ochii lui de vultur strălucind de prea mara veselie, se ridică în picioare și zise tatălui său:

— Știu ce'mi dai, tatăl și stăpânul meu!

Știu, ce'i asta... Sunt robul tău, fiul tău... Cere'mi sângele picătură cu picătură..., din două zeci de morți, pentru tine sunt gata să mor...

— Nu vreau nimic!—răspunse hanul, plecându'și spre piept capul lui cel alb, încununat de faima atâtor ani de domnie și a atâtor fapte mari.

Peste puțin se sfârși și ospățul și amândoi ieșiră în tăcere din palat, îndreptându-se în spre harem.

Noaptea eră întunecoasă și nourii acopereau cerul cu o perdea groasă în dosul căreia nu se zărea nici lună nici stele.

Și mult timp merșeră în întunecătura tatăl și fiul. În cele din urmă hanul Asvab zise:

— Viața mi se scurge zi cu zi, inima'mi bătrână bate din zi în zi mai slab, și focul sufletului meu se trece puțin câte puțin. Lumina și căldura vieții mele erau desmierdările fierbinți ale cazacei. Spune'mi, Tolaic, spune'mi, ai numai decât atâta nevoie de asta? Ia o sută, ia'mi toate femeile în locul ei!...

Tolaic Algalla tăcu și suspină numai.

— Câte zile mai am de trăit? Puține zile am de pe-

trecut pe pământ... Cea din urmă bucurie a vieții mele este ea, rusoaica asta tânără. Mă cunoaște și mă iubește. Și acum, când nu va mai fi, cine mă va mai iubi pe mine, bătrânul, cine? Nici una din toate femeile mele Algalla, nici una!...

Algalla tăcu...

— Cum voiu mai putea trăi, știind, că tu o strângi în brațe și că ea răspunde la sărutările tale? În fața femeii nu e nici tată, nici fiu, Tolaic!

În fața femeii toți suntem oameni, copilul meu... Tare greu îmi va fi să'mi sfârșesc zilele în felul ăsta...

Ași fi vrut mai bine să mi se deschidă toate rănile cu care îmi este acoperit trupul și să mi se scurgă tot sângele, Tolaic,—decât să mai trăiesc după noaptea asta, fiul meu!

Fiul său tăcu... Se opriră în fața porții haremului și cu capul plecat pe piept, rămaseră mult timp în tăcere. În juru-le era întuneric, norii se alungau pe cer și vântul mișcând ramurile copacilor părea că le înțelege gândurile.

— E multă vreme de când o iubesc, tată..., — șopti Algalla.

— Știu... și mai știu, că ea nu te iubește...,—răspunse hanul.

— Mi se rupe inima, când mă gândesc la ea.

— Dar bătrâna'mi inimă, oare de ce o fi plină acum? Și iar tăcură. Algalla suspină.

— Atunci adevărul l'a vorbit înțeleptul Mulah, când mi-a spus, că femeia e pentru bărbat totdeauna pricina răului: când e frumoasă trezește în ceilalți bărbați dorul s'o aibă și pe bărbatul ei îl lasă pradă chinurilor geloziei,—când e urâtă, bărbatul ei se chinuie râvnind la nevestele altora,—iar dacă nu e nici frumoasă nici urâtă, bărbatul ei caută s'o gătească și când vede, că nici asta nu'i folosește la nimic și că s'a înșelat, se chinuie tot din pricina femeii.

— Înțelepciunea nu'i un leac pentru durerea sufletului...—spuse hanul.

— Tată, fie-ți milă și de tine și de mine!

Hanul își ridică capul și se uită cu jale la fiul său.

— S'o omorâm...,— fu răspunsul lui Tolaic.

— Tu ții la tine mai mult decât la ea și la mine,— șopti ușor hanul, dus pe gânduri.

— Dar și tu...

Și iar tăcură.

— Da! Și eu,—răspunse hanul trist.

— Dar dacă am omorî-o?

— Nu pot să ți-o dau, nu pot,—strigă hanul.

— Și eu nu mai pot răbdă;—sfâșie-mă, rupe'mi inima ori dămi-o...

Hanul tăcea.

— Ori s'o aruncăm din vârful muntelui în mare...

— S'o aruncăm depe munte în mare...,— șopti hanul ca un ecou al glasului fiului său.

Și amândoi intrară în harem, unde ea să și culcase, întinsă jos la pământ, pe un așternut minunat de frumos. Se opriră în față'i uitându-se cu nesaț la ea. Lacrimi curgeau din ochii hanului cel bătrân, căzând pe barba lui albă ca argintul și strălucind ca niște pietre prețioase,— în vreme ce fiul său, ai cărui ochi luceau de dor, de abia se stăpânea și scrâșnea din dinți. Dar dorul lui trezi din

1) Principii, 2) comandanți tătari.

somn cazaca. Iși deschise ochii, cari—pe fața'i drăgălașe și roșie ca zorile,—scânteiau ca niște albastrele.

Nici nu zări pe Algalla și'și întinse buzele'i fragede hanului.

— Sărută-mă, vultur bătrân!

— Scoală-te., aide cu noi,—îi șopti rugător hanul..

De abia atunci zări ea pe Algalla și lacrimile din ochii bătrânului ei vultur.

Și fiindcă era deșteaptă înțelese numai decât totul.

— Stați, că viu,—răspunse ea,—viu numai decât. Nici a unuia, nici a celuiialt..., așa se vede, c'ați hotărât. Așa trebuie să hotărască cei cari au sufletul mare. Viu cu voi.

Și în tăcere câteși trei se îndreptară spre mare. Mergeau pe o cărare strâmtă. Vântul sufla ca sgomotul unei furtuni. Și fiindcă era plâpândă, tânăra fată nu trecu multă vreme și începu să ostenească;—dar fiindcă era mândră nu le spuse nimic.

Și când fiul hanului văzu, că rămâne în urmă, o întrebă:

— Ți-e frică?

Ochii fetei scâpărară de mânie și-i arătă piciorul plin de sânge.

— Vino, să te iau în brațe!—zise Algalla întinzându-i brațele. Dar ea se agăță de gâtul bătrânului ei vultur. Hanul o ridică în brațe ca pe un fulg.. și'și urmă mai departe drumul. Ea îndepărta cu mâna crengile cari îi loveau obraji și ochii. Mai merșeră puțin și iată, că se auzi în cele din urmă și mugetul depărtat al mării.

Atunci Tolaic,—care mergea în urma lor pe cărărușa cea strâmtă,—zise tatălui său:

— Lasă-mă să trec înaintea ta, căci alminteri nu mai sunt stăpân pe mine și te înjunghiu!

— Treci înainte. Alah să'ți pedepsească dorul ăsta, sau să te ierte,—să facă, ce o vrea,—lăudat fie numele său! Eu, tatăl tău, te iert. Știu ce înseamnă să iubești...

Iată'i însfârșit în fața mării celei fără fund, neagră, nemărginită... Valurile-i mugesc la poalele stâncei...

E întuneric și frig, de te înfioră...

— Adio!, — spuse hanul îmbrățișându-și fata.

— Adio!, — șopti Algalla, închinându-se în fața ei.

Și ea să uită în jos, acolo unde valurile cântau și înfiorată să dede un pas înapoi, încucișându-și mâinile pe piept.

— Aruncați-mă voi, le șopti ea...

Algalla îi întinse brațele, dar nu avu putere decât să geamă... Atunci hanul o luă în brațe, o strânse cu putere la piept, o sărută și ridicând-o deasupra capului o svârli din vârful stâncei în mijlocul vârtejului...

Valurile se isbeau de țârm și mugeau cu atâta putere încât nici unul din ei nu auzi căderea trupului în apă. Nici un țipăt, nimic. Hanul se așeză pe o piatră uitându-se în tăcere colo... în întunericul prăpăstiei..., acolo unde marea atingea norii..., acolo, de unde veneau valurile, isbindu-se unul pe altul..., și vântul, care flutura barba albă a hanului. Tolaic stă în picioare, aplecat spre el, acoperindu'și în tăcere fața cu mâinile, nemișcat ca o piatră.

Vremea trece și pe cer norii se fugăreau, goniți de vânt. Erau negri și grei ca și gândurile hanului celui bătrân, care stă pe stânca mării.

— Să mergem, tată..., — zise Tolaic.

— Așteaptă..., — șopti hanul, care parcă ascultă ceva. Mai trecu câțva timp... Valurile tot mai mugeau și vântul mișcând copacii ei se isbeau într'una de stânci...

— Aidem, tată...

— Așteaptă puțin...

— Și nu numai odată șopti Tolaic Algalla vorbele astea:

— Aidem, tată...

Hanul nici nu se mișcă din locul unde'și pierduse fericirea celor din urmă zile ale vieții sale.

— Aidem...

Și 'n cele din urmă plecară, dar hanul se opri în drum.

— Oare încotro mă duc și pentru ce, Tolaic?, — își întrebă el fiul. La ce bun să mai trăiesc de acum, când toată viața mea era ea? Sunt bătrân.., nimeni nu mă va mai iubi și dacă nu mă iubește nimeni, nu mai am nici un rost pe lumea asta..

— Ai, faină și bogății, tată...

— Dă'mi numai una din sărutările ei și ia-mi totul în schimb... Toate astea nu sunt decât lucruri fără viață, — dragostea femeii te face să trăiești! Fără dragostea ei omul n'are nici un rost în lume, e lipsit de toate și vai de zilele lui! Rămâi cu bine, fiul meu, binecuvântarea lui Alah să fie cu tine în toate zilele și în toate nopțile vieții tale:

Și hanul se întoarse spre mare.

— Tată,— șopti Tolaic,—tată!.. Și nu mai putu să zică nimic, că nu poți spune nimic, celui căruia îi zâmbește moartea, nu'i poți spune nimic, care să'i dea dor de viață...

— Lasă-mă...

— Alah...

— El știe...

Și cu pași repezi hanul se apropia de marginea prăpastiei și să aruncă. Fiul său nu'l opri, căci nu mai avu timp... Și din nou nimic nu se auzi dinspre mare, nici țipăt, nici sgomotul căderii hanului...

Numai valurile se isbeau mereu de stâncă și vântul își cântă într'una cântecele sălbatice...

— Mult timp rămase Tolaic Algalla cu privirea pierdută spre mare... Și 'n cele din urmă zise cu glas tare

— Dă'mi și mie, Alah, o inimă tot așa de tare...

... Și să pierdu în întunericul nopții...

... Așa muri hanul Mosolaima el Asvab și Tolaic Algalla ajunse han al Crimeii...

M. GORKI

(Tradusă din rusește de G. Carp)

DIN INSEMNĂRILE LUI PIERRE NOZIÈRE

Rațiunea, superba rațiune este capricioasă și crudă. Sfânta nevinovăție a instinctului nu înșeală niciodată. În instinct este singurul adevăr, unica certitudine pe care omenirea ar putea-o vreodată cuprinde în această viață iluzorie, în care trei sferturi din relele noastre purced dela cugetare.

Vechiul meu Condillac spune că ființele cele mai inteligente sunt cele mai în puțință să se înșele.

Au fost niște pedanți nesuferiți cei cari au avut pretenția să dea reguli pentru scris, cașicum pentru a-ceasta ar fi alte reguli decât obișnuința, gustul și pa-timele, virtuțile noastre și viciile noastre, toate slăbiciu-nile și toate forțele noastre.

Socotesc ca o pacoste obștească faptul că sunt gra-matici franțuzești. Să înveți într'o carte pe școlari lim-ba lor natală e oarecum monstruos, când te gândești. Să studiezi ca pe o limbă moartă limba care trăește; ce înțeles anapoda! Limba noastră, este chiar mama noastră și doica noastră, dela ea chiar să sugem. Gra-maticile sunt niște biberone. Și Virgil a zis că copiii hrăniți cu biberonul nu sunt vrednici nici de masa ze-ilor nici de patul zeițelor.

* * *

Morala și știința nu sunt în chip neapărat legate una cu alta. Cei cari socot că fac pe oameni mai buni instruindu-i, nu sunt tocmai așa de buni observatori ai naturii. Ei nu văd că cunoștințele distrug prejudecățile, temeliile moravurilor. E o treabă cam îndoelnică a demonștră în chip științific adevărul moral cel mai uni-versal primit.

* * *

Dacă omul depinde de natură, și ea depinde de el. Ea l-a făcut; el o refacă. Fără încetare el frământă din nou pe străvechea lui creatoare, și-i dă un chip pe care ea nu l-a avut înaintea lui.

* * *

Dacă am înțelege înfățișările sufletelor ca pe niște figuri de geometrie, n'am avea mai multă ură față de un spirit prea strămt, decât arată matematicul față de un unghiu care lipsindu-i cinci sau șase grade de des-chidere, n'are proprietățile unghiului drept.

* * *

Aflai chiar acum moartea bătrânului meu tovarăș Champdevaux. Eră, pe când trăia, un omuleț gras și ro-tund care-și plimbă prin lume deplina lui mulțumire pe care nimic n'o putea nărui. Avea pe fața lui lată trăsături atât de mici, că deabiă le puteai băgă de seamă și nu vedeai pe obrazul lui decât surâsul îndestulat care-l acoperea în întregime.

Fața lui sămăna cu o poamă coaptă. Fericit din naș-tere, viața nu-i abătuse tocmai mult aplecarea lui fi-rească către fericire. Primea de bun Universul, și ad-miră lumea aceasta în care își avea și el locul lui de frunte. Nu doară că n'avusese și el necazurile lui, căci la urma urmii, eră om, ba chiar un om prea cumse-cade. Dar la el întristarea eră un fel de surprisă: sur-prisa este trecătoare. Prostul de Champdevaux nu ră-mânea mâhnit decât până-și frecă cu pumnii ochișorii lui holbați. Se însurase cu o tânără ființă bine cres-cută, mai mică decât el, mărunțică, bucălată, și care-i sămăna ca o soră. El o iubea. Ea muri. El se minună. Și, de data aceasta, minunarea lui dăinu. Plângea ca un copil, lacrimile lui își făceau rău să le vezi pe chi-pul acesta fericit. Un preot detreabă, prieten al fami-licii, încercă să-l mângăie.

«Domnul ți-a dat-o, Domnul ți-a luat-o, îi spuse el. — N'aș fi crezut niciodată lucrul acesta din partea lui», răspuse Champdevaux.

Peste trei luni, trecând prin Tours, unde locuia el, mă dusei să-l văd. Eră primăvară. Il găsi, în cap cu o pălărie largă de pac, udându-și straturile în grădina, în care se părea că și el însuși crescuse. Iși lăsa jos udătoarea, îmi strânse mâna, întorcându-și spre mine fără să zică nimic, obrăjorul lui blajin; și mă rugă cu ochii să înlătur gândurile amare.

Apoi îmi zise, ridicându-și spre cer mânuțele :

«Vezi, dragul meu, firea mea este să reînverzesc!»

V'o spun sincer: Champdevaux eră, în simplitatea lui, mult mai aproape de natură, decât semeții cari o înfruntă cu îndelungile lor readuceri aminte și cu re-voltele lor superbe.

Omul acesta fericit găsi în omul următor, aproape fără să iasă din grădina lui cu zarzavaturi, o femeie care sămăna într'un chip minunat cu aceea pe care o pierduse, atâta numai, că eră mult mai mică și mult mai bucălată. El o luă de nevastă și fu pe deplin fe-ricit până la moarte care-l ajunse pe neașteptate după patru ani de viață împreună. Iși tunde pomii, când îl lovî damblaua. A fost cea din urmă a lui surprisă.

ANATOLE FRANCE.

(traducere de C. B.)

Biblioteca pentru toți

Intre publicațiile apărute săptămâna aceasta, una care va avea un deosebit succes e, desigur, scânteetoearea piesă a d-lor de Caillavet și Robert de Flers: «Amorul veghiază» apă-rută în No. 463 al «Bibliotecei pentru toți».

Această piesă în care strălucirea și finețea dialogului se împerechează de minune c'o foarte temeinică cunoaștere a sufletului femeii, s'a jucat după cum se știe, cu mult succes pe scena Teatrului Național, în stagiunea trecută.

«Amorul veghează» a avut cinstea să fie primită în reper-toriul Comediei franceze și a făcut serie pe scena celui mai mare teatru al Franței.

În românește «Amorul veghiază» ne e redat de cunoscutul poet d. Anghel căruia nu i-a fost greu de sigur, să dea piesei autorilor francezi haina literară la care ne puteam aștepta de la recunoscutul d-sale talent.

«Biblioteca pentru toți» a făcut o alegere din cele mai ni-merite punând la dispoziția tuturor pe suma de 30 de bani, o operă atât de plăcută cum e «Amorul veghiază».

Se află de vânzare la mai toate librăriile din țară; cata-logul complet al acestei Biblioteci a se cere la Librăria Editoare Leon Alcalay, București.

DIN BIBLIOTECA NOUA

Serierile principale ale autorilor celebrii

— un număr 75 bani —

Au apărut :

Revoluționarii de L. Tolstoi

Domnișoara Fifi de G. de Maupassant

Dragoslea unui Rege de A. Fogazzaro

Răsul Roșu de Leonida Andreev

— Se află de vânzare la toate librăriile din Țară —

CEREȚI Ciocolata Zamfirescu

VILE
DUILIU ZAMFIRESCU

— 2, STRADA ZORILOR, 2 —
Palatul Muntelui de Pietate
TELEFON No. 25 97

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMAȚIE
Serviciu la domiciliu

Angroșiștilor li se acordă rabat

20 MAI

Deschiderea Băilor Movila Techir-Ghiol

— Băi calde de nămol, reci de lac și Băi de Mare —

Numărul camerilor fiind relativ mic, iar cererile crescând, se menține dispozițiunea închirierii camerilor pe serii de câte o lună. Prima serie 20 Mai, 20 Iunie; a doua 22 Iunie, 22 Iulie; a treia 24 Iulie, 24 August. Închiderea stagiunii 1 Septembrie.

Inchirierile se fac nominal, fără drept de cedare.

Masa în Hotelul mare, table d'hôte 6 lei de persoană zilnic, cuprinzând și cafeaua cu lapte. Copiii până la 10 ani, lei 3. Restaurantul mic table d'hôte 5 lei și 2,50 Se servește și à la carte. Abonamentele la Restaurant nu sunt obligatorii. Cantina cu prețuri foarte moderate.

Vizitarea medicală pentru băile de nămol este obligatorie. Poștă, Telegraf, Farmacie, Infirmerie, Tramcar dela 1 Iunie.

Se observă respectarea strictă a regulamentului Stațiunii.

Angajamentele pentru camere se fac chiar de acum la biroul vânzării loturilor, în strada Modestiei No. 3, București, până la 15 Mai și dela această dată la Stațiunea băilor, prin Constanța.

Pentru orice informațiuni a se adresa la birour.

Administrația

Boalele Intestinului

DIAREEA (LA COPIL ȘI ADULȚI), DIZENTERIA
COLICELE, FURUNCULOZA, EGZEMA ȘI TOATE
BOALELE CĂ PROVIN DIN Infecțiunile intestinale
SE TRATEAZĂ ADMIRABIL PRIN

LACTOFERMENT

(Bulion parolactic)

APROBAT DE CONS. SANIT. SUPER.
ZILNIC PREPARAT PROASPĂT NUMAI LA
LABORATORUL Dr. ROBIN
5, Str. I. C. Brătianu 5. — Telefon.
Un flacon 2 lei. În provincie contra mandat 2,50
Cereți prospecte gratuite

Cea mai ingenioasă mașină de scris este

YOST

Singura care scrie fără panglici

MODEL 10: cu claviatura dublă.

MODEL 15: cu scrisul vizibil și claviatura simplificată.

Cu tabulator pentru tablouri, devize, etc. Cu adaptator pentru scrisul în mai multe culori.

BUCUREȘTI

Calea Victoriei No. 54

TELEFON

SANATORIUL
Dr. GEROTA

CONSTRUIT ȘI MONTAT
Special pentru tratamentul boalelor chirurgicale
Operațiuni și Faceri
Bulevardul Ferdinand 48, București
TELEFON 1/44

„AGRICOLA”

Societate Anonimă de Asigurări Generale în București
SEDIUL: STRADA SARINDAR, No. 2.

Capital Statutar Lei 4.000.000
Prima emisiune Lei 2.500.000. Vârșafi Lei 2.000.000

ASIGURARI IN RAMURELE:
Incendiu, Viață, Grindină,
Transport și Accidente

Reprezentanța în București: STRADA DOAMNEI, No. 1.